

**VZNIK A PŮSOBNÍ KONTROLNÍCH MECHANISMŮ
ČESKOSLOVENSKÉ BRANNÉ MOCI V LETECH 1918–1939**

FRANTIŠEK HANZLÍK

The article deals with the emergence and action of the control mechanisms of the czechoslovak armed forces in the years 1918–1938. Shows what were the contents of the operation of control mechanisms at the time in their head were important figures in the resistance movement during I. world war Josef Scheiner, Josef Svatopluk Machar, gen Alois Podhajský and general Jan Syrový. At the same time, the content of the article illustrates the complex relationship between the president of the republic, the ministers of defense and senior officials of the army, which is reflected in determining the scope and content of the activity of the control mechanisms since the inception of the republic until termination of the republic until termination of their activities.

Key words: control mechanisms; czechoslovak armed forces; world war I; president.

Úvod

Vznik samostatného Československa v říjnu 1918 a jeho budování do podoby nezávislého suverénního státu bylo spojeno s řešením mnoha složitých problémů ve všech oblastech života společnosti. Zajištění vnější a vnitřní bezpečnosti státu představovalo jeden z nejdůležitějších, ale také nejsložitějších úkolů. V době svého vzniku nedisponovala republika jednotnou armádou schopnou plnit tuto významnou funkci. Proto bylo nutno armádu nového státu urychleně budovat, ale zároveň vytvořit instituce, které by se na jejím konstituování nejen podílely, a zároveň plnily i funkci kontrolní. Souvislosti budování armády nového státu Čechů a Slováků byly v minulosti i jsou dodnes předmětem rozsáhlého zkoumání historiků i vědeckých pracovníků, především Vojenského historického ústavu Praha a Vojenského historického ústavu Bratislava. Problematice vzniku a působení kontrolních mechanismů v rámci československé branné moci, jak se armáda v letech 1918–1938 nazývala, byla věnována pouze okrajová pozornost. Základní informace obsahují reprezentativní publikace vydané v souvislosti s dvacátým výročím vzniku Československa.¹ Poznatky vycházející z částečného studia archivních pramenů obsahuje i publikace autorů V. Tetura, V. Jaroně a S. Samka: *Historická, procesní a institucionální analýza vnitřní kontroly v resortu ministerstva obrany* vydaná v roce 2012.² Cílem článku proto je: s využitím výsledků studia archivních pramenů a dobových dokumentů ukázat souvislosti vzniku kontrolního mechanismu v armádě, jeho kompetence a proměny v období let 1918–1938. Zároveň ukázat vliv významných osobností odboje za 1. světové války na utváření a fungování vnitřního kontrolního mechanismu předmnichovské armády.

¹ *Armáda a národ*. Praha 1938; *Dvacet let armády v osvobozeném státě*. Praha 1938.

² TETUR, V. – JAROŇ, V. – SAMEK, S.: *Historická, procesní a institucionální analýza vnitřní kontroly v resortu ministerstva obrany*. Praha 2012.

Vznik československé branné moci

Dne 28. října roku 1918 byl vyhlášen samostatný československý stát. Vznikl stát, který v době vyhlášení neměl stanoveny státní hranice, neměl fungující státní aparát ani další složky, které jsou atributem každého samostatného a suverénního státu. Prvním krokem Národního výboru, kterým se ujal moci, bylo vyhlášení recepčního zákona, kterým se přebíraly právní normy bývalého Rakousko-Uherska. Tento krok směřoval k zajištění nezbytného fungování státní správy a vytvoření podmínek pro postupné formování mocenských orgánů nového státu. Prozatímní národní shromáždění, které bylo konstituováno podle výsledků voleb z roku 1911, zvolilo prezidentem republiky T. G. Masaryka. Prezident se zároveň se stal vrchním velitelem armády.

Konečná podoba Československé republiky vznikala v průběhu dlouhých mírových jednání ve Versailles, které začaly v lednu 1919. Významnou úlohu při vzniku státu a jeho následném konstituování sehrála armáda. Její základ tvořily československé legie ve Francii, v Itálii a v Rusku, část vojáků bývalé rakousko-uherské armády převážně české a slovenské národnosti a také příslušníci domácího odboje, většinou členové Sokola.

Ke konci války, ještě před vyhlášením Československé republiky existovalo v zahraničí téměř stotisícové vojsko do té doby neexistujícího státu. Již v únoru 1918 se československé zahraniční vojsko stalo součástí armád dohodových mocností. Československá armáda měla podle rozhodnutí velmocí právo obsadit sporná území až do rozhodnutí mírové konference. Proto také sehrávala armáda důležitou úlohu při obsazování území, které mělo být podle představ představitelů domácího a zahraničního odboje součástí vzniklé Československé republiky. Vracející se jednotky československých legií z Itálie se pod vedením italského generála Luigi Piccioneho zúčastnily koncem roku 1918 bojů na Slovensku a jeho obsazování.³ Jednotky československých

Václav Klobučák.

legií vracějící se z Francie se na počátku roku 1919 zúčastnily bojů o Těšínsko.⁴ Na obsazování území v tak zvaných historických hranicích se podílely také jednotky vytvořené z členů Sokola a české jednotky bývalé rakousko-uherské armády.

Po vzniku Československa byla vytvořena dvě ministerstva, jejichž činnost se bezprostředně týkala armády. Ministrem národní obrany (dále MNO) se stal Václav Klobučák. Ministrem války byl jmenován gen. Milan Rastislav Štefánik. Ministerstvo národní obrany se věnovalo organizování armády nově vzniklého státu. Ministerstvo války v čele s gen. Štefánikem řešilo problémy spojené s působením československých jednotek, které se nacházely v zahraničí – část francouzských a italských legií a především jednotky ruských legií, které v době vzniku republiky vedly boje s bolševiky v Rusku.

Formování československé armády po vzniku republiky probíhalo ve velmi složité vnitropoli-

³ *Vojenské dějiny Československa*. Díl III. Praha 1987, s. 36–49.

⁴ Tamtéž, s. 49–54.

tické i mezinárodní situaci. Proto byla velmi brzy opuštěna vize budování armády na miličním principu, jejímž příznivcem byl v určité době i T. G. Masaryk. Podmínky pro budování pravidelné armády však byly rovněž nepříznivé. Existovalo několik složek, ze kterých byla československá branná moc, postupně budována. Šlo především o československé legie z Itálie, Francie a Ruska, o bývalé jednotky rakousko-uherské armády složené převážně z vojáků české a slovenské národnosti a dále o jednotky vzniklé v době vyhlášení republiky. Značný problém představovala i skutečnost, že každá z uvedených složek se řídila jinými předpisy – podle toho, kde vznikla a působila před návratem do republiky. Do nové armády byli mnohdy převzati i důstojníci a vojáci, kteří hovořili pouze německy nebo maďarsky.

Současně se zajišťováním pohraničních území republiky, Slovenska a Těšínska byly vytvářeny základy budování jednotné československé branné moci, která se stala zárukou a symbolem státní suverenity a nezávislosti. Počátkem listopadu 1918 začal budovat pplk. gšt. Rudolf Kalhous organizační skupinu, ze které vznikl III. odbor ministerstva národní obrany, který postupně podchytil organizační struktury bývalé rakousko-uherské armády v historických zemích a obnovil fungování vojenského doplňovacího systému. Odbor se stal zárodkem budoucího Hlavního štábu MNO.

Konstituování ministerstva národní obrany bylo součástí formování státního aparátu, jednotlivých ministerstev a kontrolních úřadů. Vzhledem k nutnosti provést odhnutí změny, zabránit úniku financí mimo republiku a realizovat další opatření v oblasti hospodářské byl pro vnější kontrolu zřízen dne 5. února 1919 Nejvyšší účetní kontrolní úřad, který vykonával dozor nad hospodařením s finančními prostředky státu a spravoval státní dluh. Úřad byl samostatný, nezávislý a rovnocenný všem ministerstvům.⁵

Vznik kontrolního mechanismu v armádě

V rámci ministerstva národní obrany dosud žádný vnitřní kontrolní mechanismus neexistoval. Budování nové armády přitom vyžadovalo značné finanční prostředky a poskytnutí dalších nezbytně nutných zdrojů z různých oblastí národního hospodářství – výzbroj, výstroj, proviant, dopravní prostředky atd. Proto se zřízení vnitřního kontrolního mechanismu v resortu obrany, jehož hlavní náplní by byla kontrola vojsk a kontrola hospodaření s přidělenými státními financemi, ukázalo jako nezbytně nutné. Ministerstvo národní obrany mohlo využít určité zkušenosti z fungování kontrolního mechanismu v bývalé rakousko-uherské armádě, kde existoval tradičně poměrně rozsáhlý kontrolní aparát v čele s Generálním inspektorem veškeré branné moci.⁶

V celé historii armády od vzniku republiky se existence vnitřní kontroly a její kompetence odvíjely od podmínek, v jakých armáda působila a od úkolů, které plnila. Do určité míry závisela také na zahraničně politické orientaci státu a na formě a obsahu spolupráce ve vojenské oblasti. V období první republiky převažovaly při rozhodování o obsahu činnosti armádního kontrolního mechanismu poznatky a zkušenosti vycházející z rakousko-uherské armády a z vlivu francouzské vojenské mise, která měla v období předmnichovské republiky značný vliv na řešení zásadních otázek budování armády. Určitou úlohu hrály také osobní vazby a známosti mezi osobami, které o fungování kontrolního mechanismu a o obsazení klíčových pozic v něm rozhodovaly.

⁵ Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv (VÚA–VHA) Praha, Zákon č. 175/1919 Sb., o zřízení a působnosti Nejvyššího účetního kontrolního úřadu.

⁶ TETUR, V. – JARONĚ, V. – SAMEK, S.: *Historická, procesní a institucionální analýza vnitřní kontroly v resortu ministerstva obrany*. Praha 2012, s. 25–29.

Josef Scheiner.

Josef Svatopluk Machar.

Na přelomu roku 1918–1919 zůstávala vnitropolitická situace v Československu napjatá a složitá. Vedle doznívajících bojů na Slovensku vznikla konfliktní situace na Těšinsku. Ta vyvrcholila ozbrojeným střetem mezi československými a polskými jednotkami.

Přes všechny složitosti byly postupně formovány hlavní složky státního aparátu, včetně organizačních složek armády. Dne 1. ledna 1919 byla zřízena funkce *Generálního inspektora československých vojsk*.⁷ Do této funkce jmenoval prezident republiky T. G. Masaryk JUDr. Josefa Scheinera, který dosud vykonával funkci vrchního správce československých vojsk. Scheiner patřil k vedoucím osobnostem domácího odboje za první světové války. Jako starosta Sokolské obce organizoval v říjnu 1918 jednotky složené z dobrovolníků, členů Sokola, které se podílely na obsazování pohraničních oblastí republiky do návratu našich legií z Itálie a Francie. Jmenování J. Scheinera generálním inspektorem bylo zveřejněno ve Věstníku MNO dne 4. ledna 1919.⁸ Zastával funkci poměrně krátkou dobu. Nebyl voják a armádní problematice příliš nerozuměl. V té době panoval názor, že byl jmenován do této funkce za předcházející zásluhy a že si prostřednictvím Scheinera chtěl T. G. Masaryk zajistit vliv na armádu. Kompetence generálního inspektora nebyly přesně vymezeny. Scheiner se dostával do sporu nejen s francouzskou vojenskou misí, která působila v Československu od února 1919, ale také s pracovníky různých součástí MNO. Jedním z důvodů byl i jeho již překonaný názor na budování armády, založené na miličním principu. Josef Scheiner se nakonec sám funkci vzdal v létě roku 1919.

Novým Generálním inspektorem československých vojsk jmenoval prezident republiky dne 14. srpna 1919 Josefa Svatopluka Machara. Také on patřil k významným činitelům protirakouského odboje za první světové války. Podílel se na činnosti organizace Maffie, která udržovala kontakty mezi domácím a zahraničním odbojem

⁷ VÚA–VHA Praha, Věcní věstník MNO, čl. 1/1919.

⁸ VÚA–VHA Praha, Věstník č. s. ministerstva národní obrany, 4. ledna 1919, Část 1.

v čele s T. G. Masarykem, E. Benešem a M. R. Štefánikem. Na rozdíl od Josefa Scheinera měl i určité zkušenosti z tříleté služby v rakousko-uherské armádě a byl zastáncem budování pravidelné armády. Po nástupu J. S. Machara do úřadu byly upřesněny kompetence *Generálního inspektora čs. vojsk* ve Věstníku MNO ze dne 20. září 1919.⁹ Stanovený hlavní úkol: „...*dozírati, je-li armáda čs. účelně cvičena a vychovávána.*“ dále upřesňoval výčet jednotlivých kompetencí uvedených v článku 1017.¹⁰ Z obsahu kompetencí uvedených ve věstníku je zřejmé, že jejich úspěšné naplňování nebylo možné bez podrobných znalostí různých oblastí života armády a dlouholetých zkušeností z působení na různých stupních její organizační struktury. K osobnostem, které disponovaly potřebnými znalostmi a zkušenostmi pro výkon této funkce J. S. Machar nepatřil. Ve své činnosti se snažil řešit především problémy v oblasti materiálního zabezpečení, ubytování a dalších životních podmínek důstojníků a vojáků. Pozornost věnoval také rozvoji kultury a osvětové služby. Byl rozhodným odpůrcem jakéhokoliv politikaření v armádě. Podílel se také na přípravě branného zákona. Jeho největší slabinou byly nedostatky a neznalosti v oblasti vojensko–odborné, například v otázkách vojenské doktríny, v organizaci výcviku a polních cvičení, vyzbrojování armády atd.

V roce 1920 byla parlamentem přijata Ústava Republiky československé, (zákon č. 121/1920 Sb.) Obsahovala i § 127 – povinnost občana bránit stát – „*každý způsobilý státní občan je povinen podrobit se vojenskému výcviku a uposlechnout výzvy na obranu státu*“ Následně byl v roce 1920 přijat také branný zákon č. 193/1920 Sb. Vycházel z potřeb vytvoření jednotné a společné armády pro celý stát založené na všeobecné branné povinnosti. Délka prezenční služby byla stanovena na 10 měsíců. Na přechodnou dobu tří roků se stanovovala délka prezenční služby na 24 měsíců. Ústavou a branným zákonem byl položen legislativní rámec budování nové jednotné československé armády.

V souvislosti s pokračujícím budováním armády došlo v roce 1922 také ke změně názvu stávajícího úřadu Generálního inspektora československých vojsk a také ke změně jeho postavení. Ve Věstníku MNO z 10. června 1922 je uveden nový název – *Generální inspektor vojsk*.¹¹ Na rozdíl od roku 1919, kdy byl Generální inspektorát pomocným a poradním úřadem ministerstva národní obrany stává se *Generální inspektor vojsk* pomocným a poradním orgánem ministra národní obrany. Tím došlo i ke snížení významu této funkce. Podrobně jsou kompetence a povinnosti Generálního inspektora vojsk uvedeny ve zmíněném Věstníku MNO ze dne 10. června 1922.¹² Další změna názvu následovala v roce 1924. Nový název zněl: *Generální inspektor branné moci*.¹³ Pokračující problémy J. S. Machara při výkonu funkce vyvrcholily jeho žádostí prezidentu republiky o zproštění funkce dne 27. října 1924. Prezident jeho žádosti vyhověl dne 22. listopadu 1924.¹⁴ O několik dní později, 27. listopadu, vyšel výnos, kterým byl úřad generálního inspektora branné moci zrušen k 1. lednu 1925.¹⁵ Do 31. prosince 1924 měla být ukončena jeho likvidace. Likvidací úřadu skončily problémy, které provázely jeho vznik a působení od ledna roku 1919. K tomuto rozhodnutí zjevně přispěla malá kompetentnost J. Scheinera i J. S. Machara a také jejich osobní spory s různými vojenskými hodnostáři i s francouzskou vojenskou misí.

⁹ VÚA–VHA Praha, Věstník č. s. ministerstva národní obrany, 20. září 1919, Část 51.

¹⁰ Příloha č. 1.

¹¹ VÚA–VHA Praha, Věstník č. s. ministerstva národní obrany, 10. června 1922, Část 30, čl. 219.

¹² Příloha č. 2.

¹³ VÚA–VHA Praha, Věstník č. s. ministerstva národní obrany, 9. srpna 1924, Část 47, čl. 466.

¹⁴ VÚA–VHA Praha, Osobní věstník MNO, čl. 93/1924.

¹⁵ VÚA–VHA Praha, Věcní věstník MNO, čl. 694/1924.

Alois Podhajský.

moci i bez souhlasu T. G. Masaryka, který v té době pobýval v zahraničí. Výkonem funkce i přes výhrady Vojenské kanceláře prezidenta republiky pověřil generála Aloise Podhajského.¹⁶ Do definitivního vyřešení situace vzniklé obnovením úřadu generálního inspektora disponoval gen. Podhajský pravomocemi, které byly stanoveny ve výnosu z roku 1922. Definitivně byl problém generálního inspektora vyřešen 24. září 1927, kdy byl ve Věcním věstníku ministerstva národní obrany zveřejněn dekret prezidenta republiky o zřízení generálního inspektorátu branné moci. Podle ustanovení dekretu byl generální inspektor ustanovován do funkce prezidentem republiky a podléhal přímo ministru národní obrany. V příloze věstníku byly stanoveny kompetence a povinnosti generálního inspektora.¹⁷

Gen. Podhajský se stal generálním inspektorem v době, kdy úspěšně pokračovalo budování československé armády v relativně klidné mezinárodní situaci. Armáda se přesto stávala objektem zájmu politiků a politických stran. Na základě nátlaku parlamentních kruhů byla v roce 1927 zavedena zákonem č. 53/1927 Sb. náhradní záloha pro přesně vymezenou skupinu osob většinou pracujících v zemědělství. Místo prezenční služby vykonávali vojáci zkrácený výcvik v rozsahu 12 týdnů. Již podle zákona č. 176/1924 Sb. byly stanoveny rozdílné počty armády v různých ročních obdobích, a to následovně: od 1. 10. do 31. 3. – 150 000 osob, od 1. 4. do 30. 9. – 90 000 mužů. V tomto zákoně se promítaly zájmy agrární strany. Hlavním důvodem bylo podle navrhovatelů zákona zajistit provedení potřebných prací v zemědělství od jara do podzimu. Zákon č. 52/1927 Sb. upravoval výše uvedené počty na 140 000 vojáků v zimě a 100 000 v létě.¹⁸

Gen. Podhajský patřil na rozdíl od svých předchůdců J. Scheinera a J. S. Machara k vojenským odborníkům. Do roku 1918 sloužil v rakousko-uherské armádě, kde dosáhl vysoké hodnosti. Po vzniku ČSR vstoupil do nově budované armády a od roku 1918 až do jmenování gene-

Dnem 1. dubna 1925 byla kancelář generálního inspektora nahrazena *Kontrolním sborem vojenské správy*. Ten přebíral veškeré úkoly a společně s dalším orgánem inspekce *Hospodářskou a správní kontrolou* prováděly kontrolní činnost v armádě. Ani stávající situace neměla dlouhého trvání.

Diskuze a zákulisní jednání o obnovení funkce generálního inspektora se objevily již v roce 1926, v době, kdy funkci ministra národní obrany vykonával František Udržal. Na obnovení funkce generálního inspektora měl zájem hlavně ministr národní obrany. Svůj záměr prosazoval proti vůli prezidenta republiky a také proti vůli generála Luise-Eugéna Fauchera, zástupce francouzské vojenské mise. Spory o zřízení úřadu generálního inspektora vyvrcholily na jaře 1927, kdy probíhala také závěrečná fáze příprav volby prezidenta republiky. Ministr národní obrany Udržal nakonec svým výnosem ze dne 30. dubna 1927 zřídil *Generální inspektorát československé branné*

¹⁶ VÚA–VHA Praha, Věcní věstník MNO, čl. 223/1927.

¹⁷ Příloha č. 3.

¹⁸ VÚA–VHA Praha, Zákon č. 52/1927 Sb.

rálním inspektorem v roce 1927 stál v čele zemského vojenského velitelství pro Moravu a Slezsko v Brně. Vzhledem ke skutečnosti, že do roku 1918 působil v rakousko-uherské armádě, nebyl uznáván generály, příslušníky legií v Rusku, Itálii a Francii. Problematické byly jeho vztahy především s generálem Stanislavem Čečkem, který vykonával dlouhou dobu funkci přednosta Vojenské kanceláře prezidenta republiky a s generálem Janem Syrovým, jenž v letech 1925–1933 stál v čele Hlavního štábu československé branné moci.

Sám gen. Podhajský pociťoval nedůvěru i ze strany prezidenta republiky T. G. Masaryka. Jeho jednoznačným zastáncem byl však František Udržal, který byl v roce 1927 ministrem národní obrany a později dokonce vykonával funkci premiéra. Přes výše uvedené problémy se snažil gen. Podhajský zastávat svěřenou funkci co nejlépe. Svoji pozornost zaměřil především na oblast výcviku. Osobně se zúčastnil řady polních cvičení na různých stupních velení, zabýval se otázkami taktiky, vedení boje a velení. Prosazoval na svoji dobu moderní způsoby výuky taktiky a střelecké přípravy. Mnohdy se dostával do rozporu s vyššími veliteli, kteří prosazovali zastaralé metody přípravy vojsk z doby zákopové války. Přes veškeré složitosti, s nimiž se v každodenním životě setkával, setrval ve funkci generálního inspektora až do roku 1933, a to přesto, že již od roku 1931 několikrát žádal o penzionování. Za souhlasem o setrvání ve funkci vždy stál František Udržal.

Dne 31. prosince 1933 byl novým Generálním inspektorem branných sil jmenován dosavadní náčelník Hlavního štábu československé branné moci generál Jan Syrový. Jeho místo v čele hlavního štábu zaujímal generál Ludvík Krejčí. Ke změně došlo v době, kdy se výrazně měnila mezinárodní situace v důsledku nástupu Hitlera k moci v Německu. Československo se stalo objektem nevybíravého štvání ze strany hitlerovského Německa a jeho mezinárodní postavení se rychle zhoršovalo. Za této situace bylo nutné urychleně provést opatření ke zvýšení obranyschopnosti republiky včetně opatření v oblasti budování armády. V roce 1932 vznikl *Armádní poradní sbor* (dále APS), který měl přispět k provedení změn v armádě směřujících ke zvýšení obranyschopnosti státu. APS byl orgánem působícím uvnitř armády. V roce 1933 byla vytvořena *Nejvyšší rada obrany státu* (dále NROS), jejímž úkolem bylo zajistit koordinaci všech složek podílejících se na zajišťování obrany státu. Na rozdíl od APS, který působil pouze v armádě, byla NROS orgánem s celostátní působností. V roce 1935 se vrchním velitelem branné moci stává po zvolení prezidentem dr. Edvard Beneš.

Po nástupu gen. Syrového do nové funkce se opět projevila rivalita mezi ním a novým náčelníkem hlavního štábu gen. Ludvíkem Krejčím. Fakticky vyplývala z nevyřešených kompetenčních sporů mezi oběma funkcemi a projevovala se i v minulosti mezi bývalými generálními inspektory a gen. Syrovým. Přetrvávala až do roku 1936, kdy byl vydán rozkaz prezidenta republiky o kompetenci generálního inspektora a náčelníka hlavního štábu branné moci a o zřízení inspektorů zbraní. Rozkaz podrobně upravoval pravomoci a působnost generálního inspektora a náčelníka

Ludvík Krejčí.

hlavního štábu branné moci. Zároveň byly zrušeny všechny dosavadní výnosy a rozkazy týkající se působnosti generálního inspektora.¹⁹ Fakticky došlo k posílení postavení generálního inspektora. Rozkaz byl podepsán také ministrem národní obrany Františkem Machníkem.

V souvislosti s rozšířením pravomocí generálního inspektora došlo i ke změnám v jeho inspektorátu. Od 1. ledna 1937 bylo zřízeno oddělení organizační a studijní, které připravovalo vyjádření, návrhy a posudky týkající se přípravy státu a armády k válce, v otázkách výzbroje a výstroje, organizace a dislokace armády. Další oddělení – výcvikové a inspekční se zabývalo otázkami výcviku a výchovy a vypracovávalo návrhy týkající se velitelských cvičení. Zcela novým prvkem se od ledna 1937 stali inspektoři zbraní, kteří podléhali generálnímu inspektorovi, který jejich prostřednictvím realizoval kontrolní činnost. Veškerá opatření týkající se kompetencí náčelníka Hlavního štábu československé branné moci i generálního inspektora byly součástí širších změn v armádě i v ostatních složkách zabezpečujících obranu státu v období narůstání nebezpečí agrese ze strany Německa. Vývoj mezinárodní i vnitropolitické situace, jehož důsledkem byl i podpis Mnichovské dohody a odstoupení pohraničního území nacistickému Německu již neumožnil v plném rozsahu realizovat úkoly vyplývající z nového postavení generálního inspektora v armádní hierarchii. Ještě před přijetím Mnichovské dohody se generál Syrový stal dne 22. září jako symbol odporu proti nátlaku hitlerovského Německa předsedou nové úřednické vlády a ministrem národní obrany. Následujícího dne – 23. září vyhlásila vláda všeobecnou mobilizaci. Ani toto opatření však nezabránilo následnému přijetí Mnichovské dohody a faktickému konci první republiky.

Formálně skončila činnost generálního inspektora až po okupaci zbytku republiky německou armádou 15. března 1939 v rámci likvidace československé branné moci. Dne 14. července 1939 vydalo MNO věstník obsahující nařízení k provedení úplného rozpuštění branné moci. V prvním článku věstníku se uvádí: „*po dohodě s voj. splnomocněncem Protektorátu Čechy a Morava vydává MNO v likvidaci směrnice pro likvidace branné moci.*“²⁰ Ke dni 31. prosince 1939 byla definitivně ukončena činnost MNO a všech jeho složek, tedy i Generálního inspektorátu branné moci.

Závěr

Kontrolní mechanismy vzniklé a působící v československé branné moci v meziválečném období sehrály důležitou úlohu především v době přípravy na obranu státu po nástupu Adolfa Hitlera k moci v lednu 1933. Název kontrolního mechanismu, jeho strukturu, obsah činnosti, pravomoci i to, kdo bude stát v jeho čele, ovlivňovalo mnoho faktorů. Významnou úlohu sehrávaly osobní vazby mezi nejvyššími činiteli státu a armády. V počátcích činnosti šlo zřejmě dokonce o jistou „odměnu“ zasloužilým osobnostem domácího odboje proti Rakousko-Uhersku JUDr. Josefu Scheinerovi a J. S. Macharovi. V následujícím období stály v čele Generálního inspektorátu vojenské osobnosti, které patřily k účastníkům odboje, ale také k vojenským odborníkům.

V období druhé světové války vznikaly československé zahraniční jednotky na Západě, na Středním východě i v Sovětském svazu. Přesto, že byly formálně podřízeny londýnské čs. exilové vládě a ministerstvu národní obrany, vznikaly a působily na území cizích států, kde platila pra-

¹⁹ Příloha č. 4.

²⁰ VÚA–VHA Praha, Věstník MNO, čl. 203/1939.

vidla, jimiž se řídily armády těchto států. Do konce války nebyla u exilového ministerstva národní obrany zřízena funkce odpovídající funkci generálního inspektora branné moci.

prof. PhDr. František Hanzlík. CSc.
Katedra vojenského umění, Fakulta vojenského leadershipu,
Univerzita obrany
Kounicova 65, 662 10
Brno
Česká republika
e-mail: frantisek.hanzlik@unob.cz